

materialistarum

Eodem pede claudicant materialistæ, cum cognitionem in motibus mechanicis aut cerebri reactione reponunt. Quia videre, inquit, non est aliud, quam organo visionis communicari motus ætheris, in quibus solis volunt colorem situm esse, et ex organo visionis in cerebrum transmitti. Idemque sentiendum esse docent de cæteris sensationibus et generatim de quacumque cognitione, quam eatenus decernunt existere in nobis, quatenus ex corporum actione atque impressione dentur in cerebro motus physici similes illis, qui in iisdem corporibus existunt. Ita etiam veteres materialistæ, ut Empedocles, principium illud: *Simile simili cognoscitur*, quod de intentionali dumtaxat similitudine verum esse vidimus, de similitudine secundum naturam intelligentes, ignem non nisi igne, terram non nisi terra, et ita porro, cognosci posse autumarunt, ideoque animam, utpote omnia cognoscentem, ex omnibus constare conflarique debere (1).

et Platonis.

Denique Plato, cum formas separatas statuit, per se subsistentes, æternas, necessarias, immutabiles (si verum est talia sibi reapse persuasisse Platonem, de quo non una est auctorum sententia (2)), videtur ex eo deceptus fuisse, quod cum æstimaret omnem cognitionem per modum alicujus similitudinis esse, credidit, quod forma cogniti ex necessitate sit in cognoscente, eo modo quo est in cognito. Consideravit autem, quod forma rei intellectæ est in intellectu universaliter, et immaterialiter, et immobiliter; quod ex ipsa operatione intellectus apparet, qui intelligit universaliter et per modum necessitatis cujusdam. Modus enim actionis est secundum modum formæ agentis. Et ideo existimavit, quod oporteret res intellectas hoc modo in seipsis subsistere, scilicet immaterialiter et immobiliter. Hoc autem necessarium non est; quia etiam in ipsis sensibilibus videmus, quod forma alio modo est in uno sensibilibus, quam in alio; puta cum in uno est albedo intensior, in alio remissior; et cum in uno est albedo cum dulcedine, in alio sine dulcedine. Et per hunc etiam modum forma sensibilis alio modo

(1) Vide S. Thom. 1 p. quæst. 84, art. 2; *Quæstion. disput. de verit.*, quæst. 2, art. 2; de anim. lib. 1, lect. 12 ex Aristot. ib. text. 77; et lib. 2 lect. 10.

(2) Vide *Logicam Major*. lib. 2, num. 154, pag. 662; Kleutgen, *La filosofia antica*, etc. tom. 1, pag. 146 in nota.

est in re, quæ est extra animam, et alio modo in sensu, qui suscipit formas sensibilibus absque materia, sicut colorem auri sine auro. Et similiter intellectus species corporum, quæ sunt materiales et mobiles, recipit immaterialiter et immobiliter secundum modum suum; nam receptum est in recipiente per modum recipientis. Dicendum est ergo, quod anima per intellectum cognoscit corpora cognitione immateriali universali et necessaria (1).

Posset hic etiam ex præjecta doctrina colligi discrimen inter cognitionem et appetitionem, sed forte melius id intelligatur inferius, cum sermo erit de appetitione. Videatur interea S. Thomas (2).

ARTICULUS IV

Quotuplex sit cognitio.

52. Restabat hic subtilior quædam circa naturam cognitionis controversia, utrum in actione vel productione, an vero in termino producto formaliter consistat. Verum quæstio hæc commodius tractabitur in sequenti capite, postquam probatum fuerit per actum cognoscendi terminum aliquem immanentem produci. Interea præcipuas quasdam divisiones declarandas esse duxi.

Cognitio primo dividitur, ratione habita naturæ potentiæ, in organicam vel sensationem et in inorganicam vel intellectionem. Duo namque sunt genera potentiarum cognoscivarum, sensus, quem organicam, et intellectus, quem inorganicam esse potentiam comperit habemus ac demonstratum. Sensatio itaque vel cognitio sensitiva est generatim cognitio per organicam potentiam, sensum, elicitæ; intellectio vero est cognitio per potentiam inorganicam, intellectum, elicitæ. De utriusque objecto et varietatibus aliisque quæstionibus seorsim fusiori postea calamo agendum erit.

Cognitio non solum sensibilis, sed etiam intellectualis, saltem ea quæ iudicium non continet, vocatur etiam *perceptio*

Divisio
cognitionis
in organicam
seu sensationem
et inorganicam
seu intellectum.

(1) S. Thom. 1 p. quæst. 84, art. 1.

(2) S. Thom. 3.^a dist. 27, quæst. 1, art. 4.

et apprehensio. Cognitio vero intellectualis, potissimum apud recentiores, passim nomen *idea* et *cognitionis* obtinet.

in naturalium
et supernaturalium
salem;

speculativam et
practicam;

directam et
reflexam;

immediatam et
mediatam
sive discursivam;

53. Cognitio deinde potest esse naturalis vel supernaturalis, prout ponatur ex principiis pure naturalibus vel supernaturalibus; speculativa vel practica, prout finis ejus sit solum contemplari veritatem, vel opus aliquod faciendum dirigere (1); directa vel reflexa, prout ad objectum ab actu cognitionis distinctum terminetur, vel prævium aliquem actum pro objecto respiciat; immediata vel mediata et discursiva, prout objectum in se attingat, vel ex alio prius cognito concludat. Verum harum cognitionum rationes facile ex alibi sæpe dictis intelliguntur. Unum probe notatum velim, cognitionem non dici *mediatam*, quia non terminatur immediate ad objectum, sed quia ut illud attingat, eget aliquo medio vel motivo, vel quia ad illud cognoscendum determinatur ab alio objecto vel ratione prius cognita. «Quod si objectum determinans aut movens debeat esse præcognitum alio actu distincto, dicetur *mediam ex quo*, dabiturque cognitio *unius ex alio*, ut accidit in discursu: si vero cognoscatur eodem actu non alium supponente, vocabitur *mediam in quo*, et tunc sine discursu dabitur cognitio *unius in alio*, ut accidit cum Angelus cognoscit effectus in causis, vel cum Beatus futura quædam aut possibilis videt in Verbo (2).

in veram et
falsam,
evidentem et
inevidentem,
claram et
obscuram, etc.;

Planæ sunt etiam et ex alibi explicatis notissimæ divisiones cognitionis in veram et falsam, evidentem et inevidentem, claram et obscuram, distinctam et confusam, adæquatam et in adæquatam (3), certam et incertam, probabilem et improbabilem (4).

in experimentalem
et scientificam;

54. Communissima quoque est divisio cognitionis in experimentalem et scientificam vel rationalem. Quid sit experimentum, diximus in *Logica* (5), ubi ex veterum sententia docuimus experimentum importare cognitionem comparativam plurium singularium similium. At cognitio experimentalis sumitur pro qualibet cognitione terminata ad factum

- (1) Vide *Logic. Major.* num. 253, pag. 896 seqq.
(2) Lössada, *de anim. disp.* 8, cap. 5, num. 124.
(3) Vide *Logic. Minor.*, num. 18, pag. 127 seqq.
(4) Vide *Logic. Major.*, num. 39, pag. 403.
(5) Vide num. 208, pag. 798.

aliquod concretum et singulare, quod in seipso attingatur; ac duplex distingui solet, externa et interna. Externa experientia propria est externorum sensuum, quicquid enim eisdem sentimus vel percipimus, experiri dicimus. Interna refert phænomena vel affectiones proprias subjecti cognoscens, quæ propterea *sentiri* dicuntur, quare reflexionem subjecti cognoscens in seipsum importat, et propria est sensus interni et conscientiæ. Cognitio rationalis vel scientifica, per oppositionem ad experimentalem, refert rationes rerum universales et abstractas, quæ propriæ sunt scientificæ considerationis. Itaque cognitionis scientificæ vel rationalis proprium est vel non referre existentiam, sed eas rationes et prædicata, quæ præscindunt ab existentia, et verificantur de re, secundum suam essentiam et naturales proprietates considerata; vel si existentiam referat, eam respicit in actu duntaxat signato, id est, eam utique contemplatur, sed solum prout est essentia vel quidditas quædam aut ratio intelligibilis. At vero experientiæ proprium est existentiam referre prout exercitam de facto extra mentem in rerum natura. Unde ad ordinem rationalem pertinentiæ iudicia omnia, quæ enuntiant attributa vel essentialia vel ex essentia derivata, ac proinde asserunt aliquid, quod ita *debet* esse ex idearum connexionem; ad ordinem autem experimentalem ea, quæ quis *dæprebendit*, et *observat* ita de facto esse vel existere e parte rei, quicquid sit de hoc, quod ita asserendum sit ex ipsa rationum vel idearum connexionem, vel non.

55. Illæ vero sunt haud exigui momenti et negotii divisiones cognitionis in *intuitivam* et *abstractivam*, *quidditativam* et non quidditativam, *comprehensivam* et non comprehensivam. Cognitionem intuitivam, prout notatum reliquit M. Dominicus Soto (1), vocavit S. Thomas et alii scientiam vel notitiam *visionis*, et recte quidem spectato vocis etymo, quia *intueri* idem sonat, ac *videre*, unde etiam intuitiva cognitio Dei in beatis dici solet *visio*. Cognitionem autem abstractivam nuncupavit Angelicus *simplicem notitiam* (2). In

in intuitivam et
abstractivam.

- (1) Sotus, *Summul.* lib. 1. cap. 3, not. 5.
(2) Vide S. Thom., *Quæst. disp., de verit.*, quæst. 3, art. 3, ad 8.um

Quid differant
ista duo genera
cognitionum,
non convenit
apud auctores.

varie sententia
minus
probabiles

rejiuntur.

quo porro duæ istæ cognitiones discriminentur, non conveniunt auctores: alii enim discrimen petunt solum ex parte principii, quo cognitio fit, videlicet ex parte speciei impressæ, idque trifariam intelligi potest.

Quidam apud Ferrariensem (1), notitiam intuitivam voluerunt esse illam, quæ sine specie, abstractivam vero, quæ media specie producitur. Alii putant eam dicendam esse intuitivam, quæ per proprias species, abstractivam autem, quæ per alienas species efficitur. Huc etiam revocari potest modus ille dicendi, secundum quem cognitio intuitiva semper est evidens, abstractiva vero præscindit ab evidentia et obscuritate, nec requirit evidentiam; et si quando evidentiam habet, non est ea evidentia immediata et in se, sed mediata et in causis vel in principiis vel in aliquo simili (2). At prima istarum sententiarum communiter rejicitur, quia dantur cognitiones intuitivæ ex communi sententia, quæ certe non ponuntur sine specie; exemplo sint cognitiones colorum, quæ oculis percipiuntur; in nulla enim alia cognitione videntur urgere rationes probantes necessitatem et existentiam specierum impressarum, quemadmodum mox videbimus.

Altera quoque opinio facile rejicitur, quia multæ sunt cognitiones ex propriis speciebus habitæ, quæ communiter abstractivæ habentur: talis est v. g. cognitio coloris alicujus pure possibilis, vel hominis sive absentis sive jam non existentis: item angelus per speciem propriam, et nihilominus abstractivæ, cognoscit futuram eclipsim: possibilia demum Deus dicitur a multis abstractivæ cognoscere, et nihilominus per essentiam suam tamquam per speciem propriissimam, licet non adequatam et restrictam ad singula, cognoscit, prout suo loco declarabitur. Hoc tamen postremum exemplum alii rejiciunt, quia nolunt cognitionem divinam possibilem proprie abstractivam vocari.

Et similiter rejicitur tertius modus dicendi, quia utraque cognitio potest esse evidens; nec repugnat abstractivam esse immediate evidentem, nec intuitiva necessario videtur exigere

(1) Ferrar., in lib. 2.us *Contr. Gent.* cap. 66. Cfr. *Mastrius, de anim.* disp. 6.^a quest. 11, num. 320.

(2) Vide apud Joannem a S. Thoma, *Logic.* quæst. 23, artic. 1.

immediatam evidentiam, ut patet exemplis. Cognitio v. g. abstractiva coloris vel hominis possibilis vel absentis tam immediate evidens est, ac intuitiva cognitio coloris vel hominis actu existentis et præsentis. Præterea cognitio rerum actu existentium in Verbo vel essentia divina, quam Beati habent in cælo, intuitiva dicitur esse, at nihilominus mediata est, licet non discursiva. Immediate etiam evidens est principium contradictionis et cætera prima principia, quamvis per abstractivam cognitionem exhibeantur.

Propter has rationes alii in oppositam abeunt sententiam, notitiam intuitivam ex parte termini ab abstractiva distinguunt, quia videlicet intuitiva est de re præsentis, abstractivæ vero de re absentis: quod intelligendum est de præsentia vel absentia rei secundum entitatem et existentiam physicam, quia quidquid cognoscitur, intentionaliter præsens sistitur ope speciei, licet secundum physicam entitatem procul absit, vel omnino non sit. Quæ est communior doctrina inter Thomistas, teste P. Joanne a S. Thoma. (1). Crediderim tamen sententiam hanc nec accipiendam esse, nec reapse ab ejus patronis accipi, in sensu exclusivo, quatenus nempe discrimen inter intuitivam et abstractivam cognitionem ex parte solius termini desumatur. Certum enim est cognitionem abstractivam ferri posse in rem existentem, ut si quis v. g. in hac vita consideret, vel demonstret existentiam Dei; ejusmodi enim cognitio, fatentibus cunctis, abstractiva est. Itaque

Asseri cum communissima Doctorum sententia potest, cognitionem intuitivam eam esse, quæ ponitur ex influxu objecti sive immediato, quem præstet objectum per seipsum, sive mediato videlicet ope speciei propriæ, et ad rem existentem seu realiter præsentem, prout talem, terminatur; abstractivam autem e converso eam dicendam esse, quæ alterutra conditione caret. Binæ itaque conditiones ad intuitivam requiruntur: prima, ut ponatur per immediatum influxum objecti, aut per speciem propriam. Species propria stricto sensu dicitur illa, quæ gignit conceptum proprium seu talem, qui rem exprimit prout est in se, citra negationes et

alia opinio

explicatur.

Verior doctrina
stituitur.

Quid species
propria.

(1) Vide Joann. a S. Thom. loc. cit. art. 1.

sine analogia vel symbolis aut exemplis aliarum rerum. Ad hoc ergo ut species propria dicitur, non requiritur, ut faciat præcisè cognoscere intimam rei essentiam; secus enim species propria semper gigneret cognitionem quidditativam, sed tantum ut faciat eam cognoscere secundum aliquid sibi proprium sine recurso vel respectu ad alia vel sine alienis, ut ita dicam, coloribus et imaginibus, vel instar alterius rei. Et quoniam quotiescumque objectum ipsum immediato suo influxu potentiam ad cognitionem determinat, videtur etiam cognitionem propriam posse gignere, non minus quam species propria, qua mediante solent generatim res cognosci; inde est, quod ad cognitionem intuitivam requiri diximus speciem propriam aut immediatum influxum ipsius objecti: quamobrem communissima est Theologorum sententia, visionem beatificam, quæ intuitivam cognitio est, ex immediata unione objectivæ essentiæ divinæ cum Beatorum intellectu gigni absque ulla media specie impressa. Altera conditio ad intuitivam cognitionem necessaria est realis objecti præsentia ita, ut huiusmodi cognitio terminetur ad rem existentem, illamque prout hic et nunc præsentem attingat. Ex defectu primæ conditionis cognitio Dei in hac vita non potest esse intuitiva, sed abstractiva; ex defectu alterius conditionis abstractiva est cognitio hominis possibilis, vel etiam cognitio hominis existentis quidem, sed cujus actualis existentia non consideratur. Hinc colligi videtur cognitionem intuitivam debere attingere rem in se, non vero in alio prius cognito, quia cognitio in alio potius videtur cognitio illius alterius.

Ratio huius doctrinæ est in primis usus communissimus vocis apud viros doctos, quia secundum hanc doctrinam ratio redditur, cur quædam cognitiones communiter appellantur intuitivæ; aliæ vero abstractivæ. Præterea probatur ex analogia cum visione oculorum, unde appellatio intuitivæ cognitionis derivata est, et ad quasdam etiam intellectuales notitias extensa; namque visio oculorum duas prædictas cognitiones necessario vindicat. Secundum hanc doctrinam interpretantur SS. Patres ac Theologi verba illa Apostoli: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem (in cælo) facie ad faciem* (1): ex quibus duplex genus cognitionis Dei

(1) 1. Cor. cap. 13, vers. 12.

Probatur notio
cognitionis
intuitivæ
et abstractivæ
superius
data.

distinguunt, alteram intuitivam, propriam Beatorum, similem illi, qua quis alium facie ad faciem intuendo cognoscit, ac proinde prout est in se, secundum omnia lineamenta contemplatur; alteram abstractivam et ænigmaticam, qua Deus cognoscitur minus clare, et solum per reflexionem ex creaturis apprehenditur imperfectissima imagine simili illi, quæ ex deficientissimis ac debilissimis radiis super speculum incidentibus efformaretur, unde vera rei lineamenta non tam videantur, quam dividentur, et sicut per ænigma conjiciantur.

56. Varia tamen hinc occurrunt dubia, quæ in applicatione præjectæ doctrinæ auctores in diversas scindunt opiniones. Et primo quidem dubitatur, utrum ad hoc ut cognitio sit intuitiva in nobis, requiratur actualis objecti existentia, an vero sufficiat existentia ejusdem præterita vel futura. Et responsio communissima est, cognitiones attingentes objecta actu non existentia seu physice præsentia, sed tantum præterita vel futura, saltem in nobis intuitivas non esse. Et ratio est, quia cognitio intuitiva debet attingere rem existentem, prout est actu in seipsa extra causas. At cognitio nostra rem jam non actu existentem non potest ita exhibere. Etenim quemadmodum arguit P. Joannes a S. Thoma, «præsentia rei solum dupliciter cognosci potest, vel in actu signato, ut quidditas quædam, vel prout exercite, afficit ipsam rem, illamque in se reddit præsentem. Et primum deservit abstractivæ notitiæ, quia proprium est abstractivæ cognitionis considerare res per modum quidditatis et nature, sicut etiam ipsam præsentiam, ut rem et quidditatem quamdam considerat, et salvatur abstractiva cognitio etiam respectu præsentis consideratæ ut res quædam est, et ut objectum de quo agatur, ut patet, cum modo per discursum, vel per fidem intelligo Deum esse præsentem, et animam meam esse præsentem in me, et tamen nec Deum nec animam video intuitive. Requiritur ergo ad rationem intuitivi secundum, scilicet ut res aliqua attingatur sub ipsa præsentia, ut scilicet ab ipsa præsentia afficitur, et in ipsa re physice exercetur. Si autem sic attingatur præsentia, non potest attingi, ut adhuc est intra causas, et per modum futuri, nec ut transivit, et habet modum præteriti,

Utrum
ad habendam
intuitivam co-
gnitionem
requiratur
actualis ob-
jecti
existentia.

quia neutrum est videre rem in se ipsa, nec ab ea moveri aut attingi nisi prout in alio, nam futurum sub ratione futuri non potest intelligi nisi in causis, in quibus continetur, essentialiter enim futurum dicitur illud, quod nondum est extra causas, sed adhuc est intra illas, quæ tamen ordinantur ad producendum rem ipsam. Igitur implicat cognoscere aliquid ut futurum, nisi prout intra causas; nam hoc ipso quod concipitur in se et seorsum a causis, desinit concipi ut futurum. Similiter præteritum, ut præteritum, non potest concipi nisi secundum rationem existentie amissæ; ergo jam non concipitur ut in se, quia in se entitatem et existentiam non habet; ergo concipitur præteritum ut denudatum a præsentia et existentia. Unde non potest representari, nisi vel mediante aliquo effectu a se relicto, vel mediante determinatione speciei ad existentiam, quam habuit, quod totum est non videre rem in se ipsa secundum esse, quod habet in se extra videntem, sed secundum quod continetur in alio, et habitudinem et connotationem dicit ad aliud. Cum ergo intuitiva visio feratur in rem præsentem, secundum quod præsentia afficit rem illam in se, et non prout in alio continetur, vel prout cognoscitur præsentia ipsa, ut res quædam et quidditas est, manifestum relinquatur, quod intuitio fertur in præsentiam physicam, ut physice se tenet ex parte objecti, et non solum ut objective est præsens potentie; hoc enim quod est objective esse præsens, salvatur etiam in notitia abstractiva, quæ cognoscere potest præsentiam non ut præsentialiter terminantem notitiam, sed ut contentam, vel deductam ex aliquo principio, sive representatam, ut quidditas quædam est, ut quando modo cognoscimus abstractivè Deum esse præsentem nobis (1). Nihilominus posse ab intellectu nostro intuitive cognosci præterita vel futura per omnipotentiam divinam admittunt multi; et exinde probant, quia non repugnat Deum immittere in mentem nostram speciem, qua res sive præterita sive futura, attingatur secundum illam præsentialitatem et existentiam exercitam, quam habuit, vel habebit simili quodam modo,

(1) Joannes a S. Thoma, *Logic.* quest. 23, art. 2. in probat. primæ conclusionis.

quo Deus ipse intuetur in seipsis præterita et futura, prout statim dicitur. Verum de his plura dabit P. Joannes Martinez de Prado (1).

Quod si quæras, utrum cognitio præteritorum et futurorum saltem in Deo intuitiva dici possit, respondetur affirmative ex peculiari ratione, quæ in Deo viget. Deus enim, qui immutabilis est et actus purus in intelligendo, sicut in essendo, ex eminentia suæ perfectionis uno simplicissimo actu complectitur ab æternitate totam extensionem temporis, et quidquid in aliqua ejusdem differentia existentiam sortiri debet; quamobrem licet ea, quæ in tempore existunt, non semper Deo cõexistant secundum physicam realitatem, intuitus tamen divinus ea immutabiliter refert, prout sunt in seipsis et extra causas in illa temporis differentia; ex quo etiam fit, ut respectu divinæ cognitionis nihil sit præteritum vel futurum, sed omnia semper præsentia. *Horum, quæ actu non sunt, inquit S. Thomas, est attendenda quædam diversitas. Quædam enim licet non sint nunc in actu, tamen vel fuerunt, vel erunt: et omnia ista dicitur Deus scire scientia visionis. Quia cum intelligere Dei, quod est ejus esse, æternitatem mensuretur, quæ sine successione existens totum tempus comprehendit, præsens intuitus Dei fertur in totum tempus, et in omnia, quæ sunt in quocumque tempore sicut in subjecta sibi præsentialiter. Quædam vero sunt, quæ sunt in potentia Dei, etc.* (2).

Dubitarur secundo, utrum cognitio, qua res absens vel non existens representatur ut præsens vel existens, sicut accidit in hallucinationibus, deliriis vel somniis, sit intuitiva necne. Respondetur negative, quia ejusmodi cognitio est pura illusio, quæ reapse non terminatur in rem existentem: quare non recte dicenda est visio vel intuitio.

Dubitari potest tertio, utrum cognitio partis in toto et rei in speculo sit intuitiva vel abstractiva. Quod primum attinet, quidam negant propterea quod pars non videatur in toto per propriam speciem partis contentæ, sed per speciem alienam, nempe totius continentis. Alii ob oppositam rationem affirmant, quia cum totum nihil sit præter partes simul

Utrum cognitio præteritorum vel futurorum in Deo possit esse intuitiva.

Utrum cognitio, res absentes referens ut præsens, est intuitiva.

Utrum cognitio partis in toto sit intuitiva.

(1) *De anim.* lib. 3, quest. 21, paragr. IV. a num. 27.

(2) S. Thom. 1^a p., quest. 14, art. 9.

sumptas, species ipsa totius ex partium speciebus quodammodo coalescere videtur (1). Quod ad alterum pertinet, negat P. Molina (2) rem videri in speculo intuitive, quia in speculo res cognosci videntur, non in seipsis, sed in alio. Verum alii affirmant, quia res videntur in speculo reapse per species proprias reflexas in illius superficie: quare res non videntur in illo tanquam in medio cognitionis, sed tanquam in medio reflectente proprias species (3).

Utrum cognitio
intuitiva
et abstractiva
differant
essentialiter.

Quarto dubitatur, utrum cognitio intuitiva et abstractiva differant essentialiter, an vero accidentaliter. Negant multi, ut Joannes a S. Thoma (4), Hurtadus (5), et alii, qui pro se laudant Angelicum Doctorem, secundum quem *scientia visionis* (seu intuitiva) *addit supra simplicem notitiam aliquid, quod est extra genus notitiæ, scilicet existentiam rerum* (6): unde videtur Aquinas non putasse intuitivum et abstractivum essentialiter differant esse, quia differentia essentialiter cognitionis non sunt extra genus notitiæ. Hi vero auctores accidentale dumtaxat agnoscunt discrimen inter notitiam intuitivam et abstractivam, mox inter se disputant, utrum rationes intuitivæ et abstractivæ sint meræ denominationes extrinsecæ, ut volunt aliqui, sicut in Logica docent plures de veritate ac falsitate quarundam propositionum (7); an vero modi intrinseci, ita ut si notitia aliqua ex intuitiva evaderet abstractiva, vel e converso, realiter mutaretur, quemadmodum contendit Joannes a S. Thoma. Verum sunt alii, qui arbitrantur notitiam intuitivam et abstractivam essentialiter discrepare, quia videlicet habent diversa objecta, prout notatum jam est, cognitiones autem specificantur ex objectis. Idemque confirmant ex paritate gaudii et desiderii, quæ similiter diversa objecta respiciunt, gaudium nempe bonum præsens, desiderium

(1) Vide Molina, In 1.^{am} part. quest. 14, art. 6, disp. unic. Juxta hæc: Hurtad., *de anim.* disp. 10, num. 7; Soares lusitan., *de anim.* tract. 4, disp. 4, sec. 1, paragr. 3, num. 88.

(2) Loc. sup. cit.

(3) Vide Hurtad., loc. cit. num. 8; Soares lusitan., *ibid.* num. 90.

(4) *Logic.* quest. 23, art. 1.

(5) *De anim.* disp. 10, num. 13.

(6) S. Thom., *de Verit.* quest. 3, art. 5, ad 8.um

(7) Vide *Logicam*, num. 22, pag. 440 seqq.

autem bonum absens, et nihilominus hi duo affectus specificè differunt. Ita docet Mastrius (1) et Soares lusitanus (2), cum aliis multis. Quidquid sit de hac controversia, saltem videtur probabiliter tenendum esse, quod rationes intuitivæ et abstractivæ non sint meræ denominationes extrinsecæ, sed aliquid cognitioni intrinsecum, sive sit essentialiter, constituens differentias specificas inter se distinctas, sive secus. Quia intuitio talem habet essentialiter modum tendendi, ut respicere et considerare debeat præsentiam vel existentiam rei ut actu exercitam; abstractiva autem oppositam habet tendentiam. At peculiare istius modi tendentiæ videtur omnino aliquid diversum importare in ipsa physica entitate cognitionis. «In quo est latum discrimen inter veritatem vel falsitatem cognitionis, et rationem intuitivæ et abstractivæ; quia veritas ita consistit in conformitate ad esse vel non esse rei, quod etiam si quis non attendat ad esse vel non esse rei, si tamen semel proferat iudicium, re non existente eo modo, ut iudicat, hoc ipso amittit veritatem, et re ita existente acquirit illam, nulla alia mutatione interveniente intrinsece in cognitione. At vero ut aliquis intuitive videat, non sufficit, quod ipso cognoscente aliquid, illud ponatur præsens in se, sed oportet, quod ad ejus præsentiam attendat cognoscens, ut ad coexistentem sibi, et non ut præse representatam, quæ attentio talis si desit, destruit intuitio, licet res sit præsens in se, quia non est præsens in terminando attentionem et notitiam; sicut Deus est præsens in se cognitioni, quam habeo de ipso, et anima et ea, quæ sunt in anima, sunt in se præsentia, nec tamen intuitive ea video» (3).

Dubitatur quinto, utrum eadem notitia possit esse intuitiva et abstractiva. Quod possit relate ad diversa objecta, primum alterum, alterum secundarium, concedi solet: unde visio divinæ essentia, in qua videantur possibilita, est cognitio intuitiva respectu essentia, et abstractiva respectu possibilitium. Quid autem dicendum relate ad unum idemque objectum? Adhuc conceditur, facile respectu ejusdem objecti dari posse successive utramque cognitionem: si

Utrum eadem
notitia
possit esse
intuitiva
et abstractiva

(1) *De anim.* disp. 6, quest. 11, num. 325.

(2) Loc. sup. cit. sect. 2, paragr. 1, num. 99.

(3) Joannes a S. Thom. loc. cit., ar. 1.^a

enim homo, quem vides nunc, et intuitive cognoscis, mox moriatur, vel dispareat, vel clausis oculis videri a te nequeat, aut solum consideretur secundum essentiam, præcisa attentione ad existentiam, jam non amplius aderit cognitio intuitiva, sed tantum abstractiva. Disputatur autem, utrum eadem notitia circa idem objectum possit simul esse intuitiva et abstractiva. Negat Suarez et Molina apud Soarez lusitanum, tum quia idem actus non potest simul esse scientia et opinio; tum quia eadem notitia nequit constitui differentis oppositis; tum quia notitia, quæ simul esset intuitiva et abstractiva, esset intuitiva simul et non intuitiva. Affirmat nihilominus Soarez lusitanus cum aliis; primo quia sicut idem actus potest simul esse visio albi et nigri, si nempe objectum sit partim album et partim nigrum, ita etiam nihil videtur repugnare, quod idem actus sit simul intuitiva et abstractiva cognitio. Secundo quia potest in actu iudicii v. g. subjectum exhibere individuum, quod intuitive cognoscatur, et prædicatum naturam universalem, quæ nequit esse objectum intuitivæ cognitionis, sed tantum abstractivæ, ut si dicas: *Hic homo* vel *Socrates est homo* (1). Verum prima ratio non videtur rem evincere, quia actus representans album et nigrum respicit objectum compositum ex diversis partibus, ac proinde non est visio albi simul et nigri secundum idem; nostra vero quæstio est, utrum idem actus circa idem objectum possit esse simul intuitio et abstractiva cognitio. Ut omittam nunc, quod minor videtur repugnancia in eo, quod idem actus sit simul visio albi et nigri, quia visio albi et nigri minus videntur discrepare, quam intuitiva et abstractiva cognitio. Altera quoque ratio non est efficax, si supponatur, in iudicio actum, quo apprehenditur subjectum, et actum, quo apprehenditur prædicatum, esse duos actus mentis: tunc enim non est in argumento paritas; quia nos non quaerimus, utrum circa idem objectum dari possint duo actus, alter, qui sit intuitio, et alter, qui sit abstractio, sicut sunt duæ illæ cognitiones referentes subjectum et prædicatum prædicti iudicii; sed utrum *unus* actus circa *idem* objectum simul possit

(1) Vide Soarez lusitan. loc. cit. paragr. 2, num. 102 seqq.

esse cognitio intuitiva et abstractiva. Sed de his alisque pluribus huc spectantibus videri possunt veteres auctores (1).

Ex quibus omnibus id nobis liceat concludere, cognitiones nostras intuitivas partim esse directas, partim reflexas. Reflexæ sunt cognitiones conscientiæ testantis proprias affectiones et actus nostros. Cognitiones vero directæ nostræ nullæ pro hoc statu vitæ objectum intuitive referunt, nisi quando actualiter percipitur aliquo sensu externo; quia non nisi objecti sensibilis et sensati habemus pro cognitione directæ speciem propriam; et hæc, ut pariat cognitionem illa speciali claritate præditam, naturaliter pendet ab externa sensatione præsentē, tamquam a conditione, sine qua conservatur, vel saltem non est proxime potens ad talem effectum. Hinc respectu intellectus nostri, ut intuitivi, nullum objectum externum dicitur præsens, nisi actu sentiatur: quamvis respectu Angeli, vel animæ separatæ, dicatur pro intuitione præsens quiddam naturaliter existit quocumque in loco. Quare, si post conspectum in meridie Solem claudamus oculos, illico cessat in intellectu cognitio intuitiva lucis, nec jam experimur in mente claritatem illam specialem, quæ nos certificat de luce præsentē, quamvis adhuc de illa cogitemus per speciem propriam. Fac, lucem, quam cernis, non Solis esse, sed candelæ, quæ simul ac oculis claudis, te inscio extinguitur. Numquid adhuc mente intueberis lucem jam extinctam? Nec refert, quod in meridie clausis oculis non dubitemus de existentia lucis. Id enim provenit ex certitudine aliunde præhabita de necessaria permanentia Solis; non vero ex cognitione, quæ tunc procedit a recenti aspectu et specie lucis; talis quippe cognitio ex se non magis excludit dubium de subita extinctione Solis, quam candelæ (2).

Quamobrem nullo jam negotio intelligitur specialis illa evidētia, qua cognitiones intuitivæ præ abstractivis fulgent, quæ tanta est, ut nemo sanus, quamdiu vigilet, non discernat

Quoniam
cognitiones in-
tuitivas
habemus in h.æ.
vita.

Cognitiones
intuitivæ
speciali gaudēt
evidentiā.

(1) Lege Joann. a S. Thom. *Logica*, quæst. 23; Martinez de Prado, *de anim.* lib. 3, quæst. 21; Mastrium, *de anim.* disp. 6, quæst. 111; Soarez lusitan., *de anim.* tract. 4, disp. 4; Lossada *de anim.* disp. 8, cap. 5, num. 103 seqq.

(2) Lossada, loc. cit. num. 107.

veri nominis intuitionem visionemve ab imaginationis ludibriis et hallucinationibus.

Quanta
necessitate
cognitio intuitiva
connectatur
cum objecti præ-
sentia.

Si jam rationem quæras necessariæ connexionis intuitivæ cognitionis cum objecti præsentia, cognitio supernaturalis intuitiva ex communi sententia essentialiter postulat objectum præsens seu actu existens; quia si daretur sine objecto præsentia falsa esset, Deumque haberet error auctorem. At cognitio intuitiva naturalis solum naturaliter connectitur cum existentia objecti, sive hujusmodi necessaria connexio procedat immediate ex propria indole ac tendentia ipsius actus, ut multi volunt, sive, ut alii contendunt, ex principio, unde ponitur, quod in nobis est, saltem plerumque, species propria, quæ in intuitiva notitia indiget objecto præsentem, sive ut conservetur, sive ut modo requisito ad talem notitiam operetur; «in angelis vero principium simul cum potentia influens ad productionem actus intuitivi est vel ipsum objectum immediate concurrens, vel species, quæ ab objecti existentia pendere debet, ut intuitionem pariat (1).

Quid cognitio
quidditativa

57. Cognitio quidditativa, spectato vocis etymo, dici posset quævis cognitio quidditatis, per quam responderetur sciscitanti, *quid res sit*, etiamsi responsio reddatur declarandorem per species alienas et conceptus negativos, vel per effectus ac proprietates (2). At secundum acceptionem scholarum propriam cognitio quidditativa stricte dicitur illa, quæ conceptu claro, proprio et positivo, et quidem distincte, ut videtur, refert omnia prædicata rei essentialia usque ad ultimam differentiam vel quasi differentiam; ad quod requiritur, ut cognitio ejusmodi oriatur ex specie aliquo modo propria, nempe sive formaliter, sive æquivalenter, sive eminenter. Aliud ergo est cognitio quidditatis, et aliud cognitio quidditativa. Aliud item est cognitio quidditativa et aliud intuitiva: potest enim dari quidditativa, quin sit intuitiva, qualis esset

Discrimen
hujus cognitio-
nis ab
intuitiva.

(1) Vide Lossada, *ibid.* num. 108.

(2) Vide Javell., *Metaphys.* lib. 2, quæst. 3; Cardin. Cajetan. Comentar. in opusc. *de Ente et essent.*, cap. 6, quæst. 14; et in 1.^a p. quæst. 85, art. 5; Ferrariens., in lib. 3.um *Contr. Gent.*, cap. 45; Suarez *de Anim.* lib. 4, cap. 6, num. 1; *Metaphys.* disp. 30, sect. 12, num. 1 et 5; Fon sec. *Metaphys.* lib. 2, cap. 1, quæst. 2, sect. 1; Lossada, *de Anim.* disp. 8, cap. 5, num. 111.

cognitio perfecta possibilem; et generatim cum nulli rei creatæ sit essentialis existentia, potest dari cognitio quidditativa rei creatæ, quæ non sit intuitio, videlicet si essentialiter repræsentet, præcisa ejus existentia. E converso dantur innumeræ cognitiones intuitivæ, quæ non sunt quidditivæ, id quod vel ex eo solum patet, quod bruta quoque animantia intuitiva cognitione gaudent, non tamen quidditivæ: nos etiam intuitive cognoscimus colores et alia sensibilia propria, et nihilominus non cognoscimus ea quidditative, quia nescimus, in quo reapse sit essentia colorum, etc.; secus enim non essent tot de natura qualitatum sensibilibus lites, multoque clarius possent illæ a philosophis definiri. Quamobrem non qualiscumque species propria sufficit ad quidditivam rei cognitionem. Licet enim omnis species propria debeat rem conceptu proprio manifestare, non tamen omnis fecunda est ad intima, ut ita dicam, viscera rei demonstranda.

Cæterum quidditativa cognitio tripliciter generatim haberi potest, «primo, quando res cognoscibilis unitur per essentiam cognoscenti, sicut quando intelligentia est cognoscens seipsam per suam essentiam (quod nobis facere non licet in hac vita); secundo, quando in cognoscente est species intelligibilis sufficienter repræsentativa essentiae rei cognoscibilis, ut si per speciem hominis cognoscerem hominem; tertio, quando cognoscitur effectus adæquans virtutem suæ causæ, et per ipsum cognosco causam. Ut si cognoscerem effectum adæquantem virtutem solis, perfecte cognoscerem solem et quidditative» (1).

Quotuplici
modo haberi
quærit cognitio
quidditativa.

Quæ cum ita sint, jam illico inferre licet id, quod alibi commodius tractari solet, Deum nos in hac vita quidditative cognoscere non posse. Et ratio est, quia non possumus Deum naturaliter in hac vita nisi a posteriori ex effectibus cognoscere. At «nullus effectus Dei ita adæquatur illi, ut propriam ejus similitudinem referat, et ideo manifestare non potest propriam quasi differentiam, seu ultimum constitutum Dei, prout in se est. Item quia modus essendi Dei est alterius ordinis ab omni creatura; magisque distat a creatura etiam

Deum in hac
vita quidditative
cognoscere
nemo potest.

(1) Chrysostomus Javell., *Metaphys.* lib. 2, quæst. 3, initio.

spirituali, quam creatura spiritualis a materiali. Ergo ex perfectione creaturæ numquam potest perfectio Creatoris quidditative concipi» (1).

Utrum dari
quæat cognitio
Dei quidditativa,
quæ sit simul
intuitiva.

Hic etiam facile dirimi potest lis illa inter Thomistas et Scotistas agitata, utrum dari queat Dei cognitio quidditativa, quæ non sit simul intuitiva. Affirmant Scotistæ; sed negant Thomistæ ac Nostratæ, et quidem merito; impossibile namque est Deum cognosci a nobis quidditative, quin certo cognoscatur ut actu præsens et existens. Et probari breviter potest, quia cognitio quidditativa Dei nequit representare Deum ut absentem sive secundum locum sive secundum existentiam. Ergo necessarium illum representat ut præsentem, ac proinde intuitiva est. Sane cum Deus essentialiter immensus sit atque æternus, cognitio quidditativa representat illum, necesse est, ut immensum et æternum, ideoque ut actu præsentem, sive quoad locum sive quoad existentiam. Præterea Deus est essentialiter ens a se, et existentia est de ejus essentia, immo est ipsa ejus essentia. Ergo impossibilis est quidditativa cognitio essentiæ divinæ, quæ illum non exhibeat ut actu existentem. Verum hæc nunc obiter dicta fuerint (2).

Quoniam
objecta quiddi-
tative cognoscere
valeamus
in hac vita.

Inferius etiam demonstrandum erit nos in hac vita non posse quidditative cognoscere corpoream substantiam, nec substantiam animæ nostræ, nec substantias alias immateriales, ut mox explicabimus. Quare si thesaurus cognitionum nostrarum accurato examine perpendatur, reperiemus «nullum objectum, nisi forte prædicata simplicissima et transcendentalia, pro hoc statu vitæ a nobis cognosci quidditative in sensu stricto, siquidem ne illa quidem objecta, quorum species proprias habemus, hoc pacto cognoscimus. Adeo caliginosus est mortalis vitæ status» (3). Quamvis enim quædam cognoscamus secundum prædicata essentialia et ultimas differentias, ut v. g. naturam humanam, ea tamen non cognoscimus proprie, prout absolute et in se sunt, sed per ordinem ad effectus et proprietates et accidentia, etc.

(1) Suarez, *Metaphys.*, disp. 30, sect. 12, num. 7, ubi plura egregie scripta reperies.

(2) Vide Suarez, *Metaphys.* disp. 30, sect. 11, num. 22.

(3) Lossada, *de anim.* disp. 8, cap. 5, num. 111.

58. Comprehensive cognitio vel comprehensio, ut explicat Eximius Doctor (1), quandoque sumitur late pro visione beatifica, qua veluti manu prehenditur præmium victoribus promissum. Unde Apostolus hortabatur: *Sic currite, ut comprehendatis* (2); et Beati dicuntur *comprehensores* (3). Verum hic accipitur stricte pro certo quodam genere cognitionis, quod nempe importat notitiam adæquatam objecto seu penitus commensuratum in representando ita, ut totum objectum totaliter cognoscatur, quæ est S. Augustini doctrina sic scribentis: *Aliud est videre, aliud totum videndo comprehendere; totum autem comprehenditur videndo, quod ita videtur, ut nihil illius lateat videntem, aut cujus fines circumspici possunt* (4). Quibus similia scripsit S. Thomas: *Illud comprehenditur, quod perfecte cognoscitur; perfecte autem cognoscitur quod tantum cognoscitur, quantum est cognoscibile* (5). Ac derivatur appellatio ex analogia corporeæ comprehensionis; tunc enim corpus ab alio comprehenditur dicitur, cum ab illo undequaque ambitur, vel circumdatur. Est ergo comprehensio cognitio rei, quantum cognoscibilis est ita, ut nihil lateat cognoscentem. In generali hac comprehensionis ratione facile convenire possunt auctores, eademque supponitur cum in Theologia quæstio solet institui de incomprehensibilitate divina. Conveniunt etiam omnes in eo, quod comprehensio sit cognitio certa, evidens et quidditativa, quia est omnium cognitionum perfectissima (6). Lis tamen ac dissensio incipit inter viros doctos, cum in probanda divina incomprehensibilitate, causam ejus assignare volunt, ac definire, in quo sita sit adæquatio illa et commensuratio cognitionis cum objecto,

Quid cognitio
comprehensiva.

ejus dotes.

Dissensiones
ac variaz aucto-
rum sententiæ.

(1) Suarez, *De divina substantia ejusque attributis*, lib. 2, cap. 5, num. 1.

(2) *Corinth.* cap. 8, vers. 24. Cfr. *Philipp.* cap. 3, vers. 12.

(3) Cfr. S. Thom., 1 p., quæst. 12, art. 7, ad 1.um

(4) S. August. epist. 112 (al. 147), cap. 9; Cfr. Serm. 38 (al. 117), *de Verbis Domini*; cap. 3; *de Civit. Dei*, lib. 12, cap. 18; lib. *Octoginta trium quæstion.*, quæst. 14.

(5) S. Thom., 1 p., quæst. 12, art. 7; Cfr. *Contr. Gent.* lib. 3, cap. 55; *Compend. theolog.* cap. 216.

(6) Vide Suarez, *de Incarnat.* disp. 26, sect. 1, *Dico* 1.º Cfr. *Mastrius, de anim.* disp. 6, quæst. 12, num. 335.

quam importari a comprehensione fatentur omnes. Alii cum S. Bonaventura (1) eam adæquationem repetunt ex parte cognoscentis, dicentes ad comprehensionem requiri, ut cognitio sit in seipsa tantæ perfectionis in genere entis, quanta est perfectio objecti in genere cognoscibilitatis, unde sequitur substantiam infinitam, ut comprehendatur, debere cognosci cognitione increata substantiali. Verum alii longe communius prædictam commensurationem desumunt ex parte objecti ita, ut comprehensio, quicquid sit de entitativa ejus in se perfectione, debeat objectum totaliter repræsentare, cognoscibilitatem ejus, ut ita dicam, exhaustiendo. Sed hoc ipsum varie explicatur. Plerique enim, Thomistæ potissimum et Nostrates, ad comprehensionem requirunt, ut attingatur objectum secundum omnem perfectionem, quam in se continet sive formaliter, sive virtualiter et eminenter, ac proinde secundum omnes suas causas, si quas habet, et essentiam et proprietates et reliqua accidentia et virtutem et effectus omnes possibles vel a tali objecto producibiles. At vero Scotistæ communiter negant ad comprehensionem requiri cognitionem eorum, quæ virtualiter et eminenter continentur in objecto, sed contendunt sufficere, «quod tota objecti intelligibilitas exhaustiatur secundum omnia, quæ in illo formaliter et ex natura rei reperiuntur, sive sint prædicata primi sive secundi modi, sive adhuc magis extrinseca», quemadmodum loquitur Mastrius (2). Priores vero, qui ad comprehensionem judicant necessariam esse etiam cognitionem eorum, quæ virtualiter et eminenter in objecto continentur, adhuc multifariam discrepant; alii dicunt sufficere, quod comprehensio attingat omnes objecti effectus possibles in communi, vel secundum rationem formalem, sub qua tendit virtus objecti. Alii cognitionem exigunt omnium effectuum in particulari, saltem quoad speciem; sed excipiunt effectus obediencialiter producibiles. Præterea dissidium est, an ad comprehensionem sufficiat distincte cognoscere quicquid est in objecto formaliter et virtualiter aut eminenter, cum expressione omnium terminorum connexionis, et effectuum

(1) 3.^a dist. 14, art. 1, quæst. 8.^a

(2) *De anim.* disp. 6, quæst. 12, num. 338.

omnium quoad individuum. Plures affirmant, et idcirco consent, ex cognitione omnium possibilem in Omnipotentia necessario sequi Omnipotentiam comprehensionem. Plures alii negant; quia censent fieri posse, ut talis cognitio non adæquet cognoscibilitatem intensivam objecti, ac proinde ut sit possibilis alia cognitio perfectior, et objecti merita non excedens, quæ licet nihil novum in objecto detegat, clarius tamen et modo perfectiore cognoscat illud ipsum, quod altera detegebat (1). Verum hæc nobis in tanta opinionum varietate retulisse sufficiat; quid autem probabilius in hac re dicendum sit, melius in *Theologia* tractari potest. Interea videri possunt veteres, qui fusius hæc persequuntur (2).

CAPUT II DE TERMINO ET OBJECTO COGNITIONIS

Duplicem distinguere licet cognitionis terminum, alterum intentionalem, si ita loqui fas est, alterum physicum vel activum. Intentionalem voco objectum cognitionem vel illud, quod cognitione repræsentatur, et saepe nominatur simpliciter objectum et etiam terminus cognitionis; activum vero vel physicum dico actum, qui operatione cognoscitiva producit. Et de utroque aliquid inquirendum occurrit. De primo quidem disputatur cum criticismi et idealismi transcendentis assertoribus circa valorem objectivum idearum vel cognitionum nostrarum, utrum videlicet cognitionibus reale objectum extra cognoscentis animum respondeat. De altero

(1) Vide Lossada, *de anim.* disp. 8, cap. 5, num. 113.

(2) Vide S. Thom. locis nuper cit.; Suarez *de Incarnat.* disp. 26, sect. 1; Albertini, *Corollaria seu Quæstiones theologice præcipuæ*, etc., quæst. 4.^a theolog. in 1.um Corollarium; Suarez *luscit.*, *de anim.* tract. 4, disp. 3, sect. 1, num. 42 et 43; Quiros, tract. 6 *de Anim.*, disp. 97, sect. 3; Lossada, loc. cit. num. 112; Mastr., loc. cit. disp. 6, quæst. 12, etc.